

Hvem havde ansvaret?

I de første årtier efter begyndelsen på Den Kolde Krig var der ikke megen slinger i valsen, når ansvaret for blokdelingen og spændingen skulle placeres. Sovjetiske og østeuropæiske historikere beskrev selvfølgelig udviklingen på den måde, som det sovjetiske kommunistparti ønskede det. I denne udlægning var USA aggressiv og stræbte efter verdensherredømmet, mens Sovjetunionen og dets allierede blev fremstillet som fredselkende.

Denne fremstilling forblev i sin grundform uændret frem til midten af 1980'erne. I afspændingsperioder nedtonedes fremstillingen af amerikansk aggressivitet, og i faser med fornyet spænding blev retorikken skærpet. Der var dog ikke mulighed for virkelige nuanceringer inden for rammerne af den historieskrivning, som censuren tillod.

I vestlig historieskrivning blev ansvaret lige så entydigt lagt på Sovjetunionen og kommunismen i god overensstemmelse med den amerikanske udenrigspolitik. De såkaldte traditionalister mente, at Sovjetunionen lige fra 1945 havde verdensrevolutionen for øje. Under sovjetisk ledelse stødte verdenskommunismen frem, hvor der var mulighed for ekspansion og under anvendelse af ydre militært pres fra Sovjetunionen og indre undergravende virksomhed fra de enkelte landes kommunistpartier. Inddæmningspolitikken og NATO havde bremset den sovjetiske ekspansion i Europa. Uden denne beslutsomme modstand ville de frie samfund være blevet undermineret og løbet over ende, og USA ville have stået isoleret i en kommunistisk domineret verden.

Revisionisterne

I løbet af 1960'erne tegnede en gruppe – primært amerikanske – historikere et noget andet billede af den kolde krigs oprindelse. Disse historikere, der blev kaldt "revisionister" i modsætning til de gamle "traditionalister" opfattede Sovjetunionens politik som langt mere defensiv og mente, at det primært var den amerikanske politik, der havde fremkaldt den kolde krig. Revisionisterne pegede på, at USAs magt udvidedes enormt i forbindelse med afslutningen af Anden Verdenskrig, både militært og økonomisk. USA havde dengang monopol på atombomben, og amerikanske styrker stod både i Japan ved Sovjets østgrænse og i Vesttyskland. Middelhavet blev et amerikansk domineret hav, og USA fik baser i Sovjetunionens naboland Tyrkiet. Den tidligere stormagt Japan var under amerikansk kontrol, og hovedparten af Tyskland ligeledes, og tilmed den mest industrialiserede del. De kunne inden længe blive USAs militære allierede. Økonomisk øvede USA afgørende indflydelse overalt i verden med undtagelse af den sovjetiske magtsfære, og mange lande var helt afhængige af amerikansk hjælp og velvilje. Det så ud, som om USA reelt stræbte efter et verdensherredømme.

Revisionisterne pegede også på, at USA straks ved krigsafslutningen stoppede hjælpen til Sovjetunionen, og at USA modarbejdede Sovjetunionens bestræbelser på at få store erstatningsbetalinger fra Tyskland. Det måtte sovjetrusserne se som et udtryk for, at USA ønskede,

at Sovjetunionen skulle forblive svag. Kulminationen var Trumandoktrinen og Marshallhjælpen, der ud fra denne tankegang skal ses som en åben erklæring af "kold krig" mod Sovjetunionen.

Revisionisterne betoner også Sovjetunionens svaghed. De enorme tab og ødelæggelser under Anden Verdenskrig betød, at Sovjet slet ikke ville kunne true Vesteuropa. Indførelsen af etpartisystemerne i Østeuropa skal ifølge revisionisterne ses som en defensiv foranstaltning, der skulle øge Sovjetunionens sikkerhed, og som i alt fald delvist var fremkaldt af den aggressive amerikanske politik. Russerne besvarede således Trumandoktrinen med at indføre kommunistisk etpartistyre i Ungarn og Tjekkoslaviet.

Mellem revisionister og traditionalister

Nyere forskning har haft adgang til de amerikanske regeringsarkiver fra de første efterkrigsår, og det fremgår her tydeligt, at de amerikanske sikkerhedspolitiske overvejelser havde fået en helt ny karakter efter verdenskrigen. Efter overraskelsesangrebet på Pearl Harbor og fremkomsten af atomvåben anså den amerikanske militære ledelse det for påkrævet, at USA kontrollerede både Stillehavet og Atlanterhavet, og det krævede USAs militære tilstedeværelse såvel i Østasien som i Vesteuropa. Det var også et erklæret mål, at USA hurtigt og effektivt skulle kunne slå til mod en potentiel fjende hvor som helst i verden. Også det krævede selvfølgelig baser, luftbaser.

Den store, venstreorienterede britiske historiker Eric Hobsbawm drøfter også ansvaret for udbruddet af den kolde krig og de to parters opfattelse af hinanden. Han konkluderer, at USA ærligt frygtede et sovjetisk-kommunistisk verdensherredømme på lang sigt, mens Sovjetunionen frygtede et amerikansk verdensherredømme her og nu.